

ספר זיהולם

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
עשיעוריו ושיחותיו של
רבי ענחם מענדל פערנץ שליט"א
פרשת צו

שבת קודש
אבסוף נועם שבת
בקדושת השבת וסגולתה

שדרשו חכמינו בהוראת נעמי לרות - אחד הם. הרחיצה מטומאת העבודה הזרה היא בחינת 'סור מרע', ולבישת בגדי שבת הרי היא בבחינת 'עשה טוב'. וכך גם בכל ערב שבת: יש לטבול במקוה על מנת לסלק את הטומאה שנדבקה בנפש האדם בימות החול, ולאחר מכן לעטות בגדי שבת ולהאיר את האדם מקדושת השבת בנפש, רוח ונשמה.

כעין רעיון זה כתב רבנו חיים ויטאל (שער הכוונות דף סב), שיש לטבול בערב שבת שתי טבילות, אחת כדי לפשוט את החולין מעל האדם, והשנייה כדי להמשיך עליו תוספת שבת, וכענין גיטין וקידושין, שתחילה יש להתגרש מהחול ולאחר מכן להתקדש לשבת.

על פי דברים אלו כתב הרב הקדוש רבי חיים מטשרנוביץ זי"ע בספרו 'סודורו של שבת' (שורש הראשון ענף ג אות ו), שעל הטבילה במקוה בערב שבת להעשות מתוך כוונה וישוב הדעת, ועל האדם לתת אל לבו ומחשבתו לשוב בתשובה שלימה לפני בוראו, ולכון בטבילתו להסיר מעליו את לבושי החולין ולהמשיך על עצמו את קדושת השבת.

ואם האדם טובל בלי שמכוון ושב בתשובה על מעשיו, הרי טבילתו כמעשה קוף בעלמא ואינה מעילה כלל לטהר נשמתו, ועל כך כוונת חכמינו זכרונם לברכה באמרם (תענית טו): שהטובל ושרץ בידו, אפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, שכן אוחז הוא בידו את הטומאה. וכל שכן כשטובל ושרצו במחשבתו וליבו.

דבר זה רמוז בהוראתה של נעמי לרות לרחץ מעבודה זרה טרם תלבש את השמלות המיוחדות של השבת, היות שרק באמצעות הקבלה להתרחק מרע ולטהר את הנפש ניתן לזכות לקדושת השבת.

על כוונה זו כתב רבנו הרמ"א (א"ח סי' רמב ס"ג) שיש ללבוש את בגדי השבת תכף לאחר הרחיצה לכבוד שבת, ובדברינו יש סמך לדברינו, ששינוי בגדי שבת מבגדי חול נלמד במדרש מהפסוק 'ורחצת וסכת ושמת שמלתיך', שאחרי ההכנה ברחיצה ובכונת הלב אפשר לקבל אור נועם שבת שנרמז בבגדי שבת.

על התורה
שלהבות קודש והגיונות חכמה
עפרשת השבוע

הצדיק, צותה אותנו התורה הקדושה (דברים כג ח): 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו'. וזאת כהכרת הטוב עבור השנים שמצאו יעקב ובניו מנוחה שם בעת הרעב, אף שאחרי כן הרעו לנו המצרים, והדברים מבהילים.

ואכן בקורות חייהם של גדולי ישראל מוצאים אנו את מידת הכרת הטוב שזורה כיהלום בוהק בשלל מידותיהם המשובחות והנהגותיהם הישירות. הכרת הטוב זו אשר הצטיינו בה, היא אשר כיוונה את דרכם בימי חייהם, שהלוא בכל רגע חשו בטובות המקום ובחסדיו המרובים אשר משפיע עליהם, וכל עבודתם בקודש נבעה מאותה הכרה עמוקה בטובותיו של מקום, וכשם שהצטיינו במידה זו כלפי הבורא יתברך, כך הצטיינו בה גם כלפי הנבראים, ובהזדמנות הראשונה שנקלעה לידם להשיב טובה תחת טובה, היו עושים זאת, גם לאחר שחלפו עשרות שנים מאז.

באחד מביקוריו של הרה"ק רבי יצחק מבוהוש זיע"א בחוץ לארץ, ביקש הרבי לבקר במעונו של יהודי אלמוני ובלתי מוכר. לפליאת מקורביו מה ראה על ככה, השיב הרבי: 'לפני עשרים וחמש שנה (!) נקלעתי לעיר זו, ויהודי זה קיבלני בספר פנים יפות ודאג לכל מחסורי, מבקש אני להכיר לו טובה על כך'.

ביקשו המקורבים לקיים רצונו של צדיק, אלא שלאחר בירור קצר התברר להם שיהודי זה עלה זה מכבר לארץ הקודש. שמע הרבי וקיבל, ברם מחובתו לא שכת.

לאחר ששב הרבי ארצה, ביקש לברר לו היכן גר אותו יהודי. לאחר חיפושים ממושכים עלה בידו להשיג את כתובתו. מיהר הרבי לבקרו ומצאו שהיה ישיש שוכב על מיטתו, מוטל כאבן שאין לה הופכין. הופעת הרבי בביתו הפיחה בו רוח חיים מחדשת, עד שלא ידע את נפשו מרוב התרגשות. 'על שום מה זכיתי לביקורו של הרבי בביתי?' שאל בקול רועד מהתרגשות וחולשה כאחד.

השיב לו הרבי במאור פנים: 'חש אני הכרת הטוב כלפיך, על אשר גמלתי עימדי חסד בהיותי בארץ נכר לפני עשרים וחמש שנה'.

לא היה גבול לשמחתו של הישיש, הוא התיישב על מיטת חליו ושוחח עם הרבי בהתרגשות. אחר נפרד ממנו הרבי לשלום.

אם על תודה יקריבנו
בין הקרבנות הכתובים בפרשת השבוע, פרשת צו, ישנו 'קרבן תודה', אשר כשמו כן הוא - הכרת טובה של היהודי להשם יתברך על ניסיו ונפלאותיו אשר עשה עימו. וכלשונו של רש"י על הפסוק הפותח את דיני קרבן התודה (ויקרא ז יב) 'אם על תודה יקריבנו':

אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז כב) 'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויבחו זבחי תודה'. אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן וכו'.

יחד עם הקרבן יש להביא ארבעים לחמים. זמן אכילת הבשר והלחם הינו יום ולילה בלבד, בשונה מקרבן שלמים שזמן אכילתו - שני ימים ולילה אחד.

רבנו האברנבאל זיע"א מבאר כי בכוונה ותחילה ריבתה התורה את כמות הקרבן ומיעטה את זמן אכילתו באופן שלא תהיה אפשרות לאדם אחד לאכול הכל לבד, זאת בכדי שבעל הקרבן יזמן את ידידיו ורעיו לאכול יחד עימו את קרבנו ולחמיו בכדי שלא יבואו לידי נותר, וכמענה לשאלתם על שום מה ראה להקריב קרבן תודה, יספר להם את ניסיו ה' ונפלאותיו שעשה עימו וכך יתפרסם שמו של הבורא בקהל עם ועדה.

מדברים אלו למדים אנו על חשיבותה של מידת הכרת הטוב, עד שהורתה התורה להביא את קרבן תודה באופן שבו יפרסם האדם את ניסיו וחסדי המקום בפי הבריות. ומכך ילמד כל אדם להכיר טובה לכל יציר אנוש אשר הטיב עימו, שהלוא אם מחויבים אנו להכיר טובה לבורא העולם, למרות שהוא אינו זקוק לכך כלל, הרי שבודאי צריך האדם להכיר טובה ליציר אנוש שהיטיב עמו וגמלו חסד ולא לכפור בטובתו חלילה.

ומצינו בחז"ל שהפליגו בגנותם של כפויי הטובה אמרו הרי הוא ככופר בעיקר, וכך מבואר (תוספתא שביעות פ"ג ה"ה): 'חנניא בן חנינאי אומר 'וכחש בעמיתו' (ויקרא ה כא), אין אדם כחש בעמיתו עד שכופר בעקר.

ויתרה מזה לזמנו, כי אף על פי ששעבדו אותנו מצרים בעבודה קשה ובגלות מרה, וכפרו בטובתם של יעקב אבינו ויוסף

ההלכה אותך מזהלצות

וכאן המקום להביא את דברי בעל 'ערוגת הבשם', על המנהג הנהוג בחצרות החסידיים ובקהלות רבות, שהחתן חובש כבר בשבת העליה לתורה את ה'שטריימל' המעטר את ראשו בשבתות שאחרי נישואיו, והיו שהקפידו שאבי החתן יחבשנו פאר לראש בנו.

את הטעם למנהג להבדיל בין מלבושי הנישואים לבגדי הבחורים, באר הגאון רבי משה גרינוואלד מחוסט' זצ"ל בספרו 'ערוגת הבשם' (פרשת צו ד"ה ופסטי):

הן אמרו חז"ל (יומא עב:) ששירת שמים אמיתית יכול אדם לזכות רק לאחר שנושא הוא אשה, וכך דרשו את הכתוב (תהלים יט ז) 'ראת ה' טהורה עומדת לעד' - זהו הנושא אשה ואחר כך לומד תורה.

זו הסיבה שמעת הנישואין לובש החתן מלבושים אחרים: כעת, לאחר שהגיע למדרגת יראת שמים אמיתית, עליו להחליף את מחלצותיו, בדומה למה שאמרו חז"ל (שבת קיד:): "בגדים שבישל בהן קדירה לרבו אל ימוזג בהן כוס לרבו".

כי עבודתו של בחור, הרי היא עבודה פחותה לעומת עבודת ה' של מי שזכה לישא אשה, ועל כן עליו להחליף את בגדיו כאות וסימן לכך שעומד הוא כעת בפרק אחר בעבודת ה' ויראתו.

לא יצלה

כאמור סגולה מיוחדת ונפלאה יש בבגדי השבת, שבכחם להצוץ בפני גזירות רעות הבאות על האדם הלובשם, ולשמרו מכל מרעין בישין. אמנם יש לדעת את שכתב הגאון רבי צבי הירש קיינדנור זצ"ל בספרו 'קב הישר' (פרק מו), שכיון שמעלתם וקדושתם של בגדי השבת כה גדולה, מנסה היצר להתלבט באדם הלובשם ולסובב את שמדתו, וצריך שמירה יתרה לבלי ליתן לו מעללו, ומשום כך אמר האריז"ל שצריך האדם לומר בשעת לבישת בגדי שבת את הפסוק 'כל כלי יוצר עליך לא יצלה'.

ומסופר שפעם נפגשו הרב הקדוש רבי אברהם שמחה מנארניץ והמקובל הקדוש רבי חיים שאול הכהן דוויק זכותם תגן עלינו, ברחובות ירושלים בערב שבת. שאל רבי חיים שאול: "אולי ידוע לרם המקור לדברי האריז"ל (פע"ח שער השבת), שכאשר לובשים את בגדי השבת יש לומר את הפסוק (שעיה טו ז) 'כל כלי יוצר עליך לא יצלה'?"

ענה הרב מנארניץ, שהמקור הוא בדברי המדרש, שכאשר קרא בלק לבלעם לקלל את ישראל, ענה לו בלעם: "איך אוכל לקללם אם הם לובשים בגדי שבת ויום טוב?" מוכח כי לבישת בגדי שבת היא תריס בפני הפורענות, ולכן נאה לומר בשעת הלבישה פסוק המסמל הגנה מפני האויבים.

והדברים מובאים בילקוט שמעוני

(בלק רמז תשסז), שבמאמר בלעם מ'י מנה עפר יעקב' (במדבר נג ז) התכוון לשבח את התלמידים הלובשים בגדי לשמוע תורה מרובם, ובשכר זה יזכו ישראל שתקום השכינה מעפר, כאמור: 'התנערי מעפר קומי' (שעיה נב ז), ותבוא הגאולה.

על פי זה נראה לדרוש ולומר, שכיון שמקור אמירת הפסוק 'כל כלי יוצר עליך לא יצלה' הוא בדבריו של בלעם, שאמר שאינו יכול לקלל מי ששובש בגדי שבת ומתאבק בעפר רגלי החכמים, לכן הורחה נעמי לרות 'שמת שמלותיך', ללבוש בגדי שבת, היות שרות היא נכדה של בלק מלך מואב, ובשכר ארבעים ושנים קרבנות של בלק היא באה לעולם.

וכיון שלבלק נתחדש על ידי בלעם שבגלל בגדי השבת של בני ישראל המתלכלכים באבק בבואם לשמוע את החכמים אי אפשר לקלל את ישראל, אמרה לה נעמי שראוי אף לה, שהיא נכדתו, ללבוש בגדי שבת ולהתאבק ברגליו של בועז שהוא תלמיד חכם.

וכך מובא מהרב הקדוש רבי פינחס מקוריץ ז"ע (נפת צופים עמ' 42), שהפליג בסגולתם של בגדי השבת ואמר שמי שזוכה ללבוש ניצול מכל רע, וכל בחינת הרע בורח ממנו, והלבושים הללו הם בחינת אורות מקיפים הנותנים שמירה גדולה לאדם.

יהודה המה ונקיה

ועל פי פירושו הנפלא של הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור ז"ע בספרו 'שפת אמת' (כי תשא תרמ"ח), המבאר את סוד טעם החלפת המלבושים לקראת השבת, נבין ביותר מדוע יש בכחם של בגדי השבת לחולל שינוי של קדושה בנפש האדם ולרוממו מאשפות:

כל נפש ונפש מבני ישראל נקיה וזכה היא במהותה, בהיות נשמת האדם חלק א-לוה ממעל אשר נפח בו נשמת חיים מרוח אפיו, ואף אם ארע שנתלכלך האדם בחטאיו, אין זה רק בדרך מקרה, ובפנימיותו טהור הוא ונקי מכל רבב.

בכל ימות השבוע מתעסק האדם בהבלי העולם ורגליו מודששות בדברי הרשות, ובכך עלולה נפשו של האדם לקבל מראה עכור ומוכתם מכתמי העוונות הפוגמים את הנפש.

אך כשמוגיעה השבת ומקבל האדם נשמה יתרה, מתגלית פנימיותו הזכה, ונראה לעין כל שנפשו טהורה ונקיה. ולכן יש לפשוט מהגוף את בגדי החול וללבוש בגדי שבת צחים ומצוחצחים, היות שגם הנפש פושטת מעליה את הלובוש החיצוני ומתגלית בלבושה הנקי והאמיתי.

אם זהו סודם הנפלא של בגדי השבת, לגלות את פנימיותו הזכה של האדם, יובן מדוע רבי כחם להשפיע על אישיותו ולהאיר את נשמתו, להרחיקו מן הרע ולקרבו אל הקדושה מן הקצה אל הקצה.

על התורה

היה זה ביום רביעי בשבוע, ביום שני שלאחריו, השלים הישיש את נשמתו לאלוקים. כך סייעו משמים בידו של הרבי למלא את חובתו ולשמח את אותו יהודי שסייע בעדו בשהותו בארץ נכר.

ערב חג הסוכות בירושלים עיר הקודש, שעות אחדות טרם התקדש החג. קול הלמות הפטישים אשר נשמע בהרמה בשבועות האחרונים, מפנה את מקומו לשאון ההכנות האחרונות של 'זמן שמחתנו'. בכל המרפסות עומדות להם לתפארה סוכות אשר נבנו בעמל רב על ידי יהודי ירושלים.

לפתע מתקדרים השמים בעבים. הטפטוף הקל הופך תוך שניות בודדות לגשם זלעפות הוטף את הרחוב הירושלמי כולו. אל הממטרים העזים מתלווה רוח עזה אשר מעיפה את כל הנקרה בדרכה. סוכות רבות שלא היו חזקות יתר על המידה, מתפרקות במהירות ומוטחות ארצה. ביניהם סוכתו של גאב"ד ירושלים הרה"ק רבי משה אריה פריינד זיע"א.

משמים נתנו בלב אחד ממקורבי הגאב"ד ללכת לביתו ולבדוק אם הכל כשורה. כאשר הגיע לביתו של הרב, נדהם לראותו עומד אובד עצות מול סוכתו המפורקת לשברים. על אתר הזעיק הלה כמה יהודים אשר התגוררו בקרבת מקום, כמחות משותפים עלה בידם להקים את הסוכה מחדש. בין המטים שכם היה רב מבני עדות המזרח שהתגורר באזור.

כעבור עשרים שנה נפטר אותו רב לבית עולמו. כאשר שמע מכך רבי משה אריה הביע מיד את רצונו הטהור להשתתף בלווייתו. לתמיהת בני הבית אשר לא ידעו לקשר מיוחד שהיה בינו לאותו רב, שח להם את כל אותו מאורע, וסיים: 'מחויב אני ללוותו בדרכו האחרונה כהכרת הטוב על כך שעזר לי באותה שעה'.

עשרים השנים שחלפו מאז לא הקהה את רגש הכרת הטוב אשר פיעם בליבו של רבי משה אריה לאותו יהודי, עד שהוא ראה חובה לעצמו להשתתף בלווייתו.

מי יכול לשער את עוצם הכרת הטוב אשר הורגשה במחיצתו של קדוש ה' הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זיע"א. כל מי שאך נראה היה לרבי שהטיב עימו ולו במשהו, היה מכיר לו על כך טובה.

ביום מן הימים הגיע לפני הרבי יהודי שעלה זה עתה מהונגריה והציג את עצמו כבנו של ר' יוסף שאלגו. ר' יוסף זה היה מן הפעילים למען הצלת הרבי מעמק הבכא בעת המלחמה הנוראה.

באותה שעה היה המצב הכלכלי קשה ביותר, דוחק ומחסור שרר בכל, והדבר הורגש גם בביתו של הרבי. חרף כל זאת נטל הרבי על עצמו הלוואות בסך של כארבעים אלף פונט בכדי שיוכל יהודי זה לפתוח חנות רהיטים, וזאת כהכרת הטוב על כך שאביו השתדל בהצלחתו.

מעשה זה מלמדנו כי גם עשיית טובה עם משפחתו וצאצאיו של המייטיב עם האדם אף היא להכרת הטוב תחשב. ואכן רבים וטובים ממאורי האומה, היו מחזיקים טובה לצאצאיהם של אותם אנשים אשר הטיבו עימם או עם אבותיהם.

הרה"ק רבי ישכר דב מבעלזא זיע"א ואחיו הרה"ק רבי אריה לייב ממאגריב זיע"א נשאו שניהם בסמיכות זמן לנכדותיו של הרה"ק רבי אהרן מטשערנאביל זיע"א. רבי אהרן חפץ ששניהם ויותר לגור בסמיכות מקום אליו, ואילו אביהם הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זיע"א הביע את משאלתו שלכל הפחות אחד משני בני ידור בסמיכות מקום אליו.

נוצר צורך במאן שהוא שיכריע בענין. לאחר מחשבה החליטו שני הצדדים למסור את ההחלטה בידי הרה"ק רבי מרדכי דב מהארנאסטייפל זיע"א. שמע רבי מרדכי דב את שני הצדדים והכריע שרבי ישכר דב יישאר במחיצת חמיו ואילו רבי אריה לייב ישוב לבעלזא.

כל ימיו של רבי ישכר דב זיע"א היה מכבד עד מאוד את צאצאי רבי מרדכי דב מהארנאסטייפל זיע"א, כיון שבזכותו זכה לשהות כמה שנים בצל חותנו וקנו וללמוד מהליכותיו בקודש. את רגשי הכרת הטוב אשר פיעמו בליבו מחמת הכרעה זו, ביקש להביע בכבוד אותו רחש לנכדיו.

רבות היה מזהיר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זיע"א, בעל 'דברי יואל', על נחיצותה של מידת הכרת הטוב, ומאידך גיסא מרבה היה לעורר בגנותה של כפיות הטובה. נאה היה דורש ואף נאה מקיים. כל מי שזכה להיות במחיצתו לא יכול היה שלא להתפעם ממידה זו אשר הייתה מאירה כיהלום באישיותו הקורנת.

לא רק למי שגמל אתו חסד היה הרבי מכיר טובה, אלא אף מי שסייע למי מבני משפחתו הקרובה, היה זוכה אצלו לכבוד רב, הוא וצאצאיו אחריו.

כך אירע בעת שהגיע לפני הרבי יהודי בשם ר' צבי אילביץ' ושח לפני הרבי כי הוא נכדו של רבי ר' הערשל אילביץ' מסיגעט. רבי הערשל זה היה משמשו בקודש של רבו הרה"ק היעצי חיים זיע"א ולא זזה ידו מתחת ידו. כאשר חלה היעצי חיים במחלת ה'טיפוס' אשר נפטר בדמי ימיו, סעד אותו רבי צבי במסירות נפש של ממש תוך התעלמות מסכנת ההידבקות החמורה אשר ריחפה על סובבי החולה.

כעבור תקופה קצרה נדבק גם רבי צבי במחלה הקשה והסתלק לבית עולמו, כאשר הוא מותיר אחריו יתומים רבים בביתו. כאשר שמע ה'דברי יואל' מסאטמאר זיע"א, [שהיה אחיו הצעיר של הרה"ק היעצי חיים] כי היהודי העומד מולו הינו לא אחר מאשר נכדו של אותו ר' הירשל אשר מסר נפשו למען אחיו הגדול, נפעם ונרגש והתרגש עד למאוד. מיני אותו יום ואילך היתה דלתו של הרבי פתוחה בעבור רבי צבי, וכל אימת שהיה מגיע למונרו, היה מתקבל בחדרו של הרבי בכבוד רב.

בשנה האחרונה לחייו העניק לו הרבי מטבע זהב לשמירה, כאות הוקרה לפועלו של זקנו בעבור אחיו הרבי. ומטבע זו עומדת כעדות אילמת למידת הכרת הטוב אשר נבעה ממעמקי נפשו המזוככת של הרבי.

ואילו מפיו של הרה"ק רבי חיים מאיר מויזניץ זיע"א, בעל 'אמרי חיים', נשמע מפורשות 'מי שעשה לי פעם טובה, כל ימי חי אני נשאר חייב לו', ובהזמנות אחרת

תפילה

פגמים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

אש המזבח תוקד בו

גם הגאון הקדוש רבי פנחס הלוי הורוץ זי"ע מפרנקפורט בעל ה'הפלאה', פירש בספרו 'פנים יפות', כי בכח קריאת שמע הכניע יעקב אבינו את שרו של עשו באותו מאבק, כנרמז בכתוב 'עד עלות השחר', שזהו סוף זמן קריאת שמע בלילה.

ועל דרך מאמר חכמינו ז"ל במסכת ברכות (ה.): "לעולם יריגז אדם יצר הטוב על יצר הרע, אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה; נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכיר לו יום המיתה".

דברי חז"ל אלו, המליץ הרב הקדוש רבי ישראל אביחצירא זי"ע, הביא סאלי, בפסוקים הפותחים את פרשת צו, בהם נאמר (ויקרא ב) 'צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה כל היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו'.

'צו את אהרן ואת בניו', הכונה לצדיק ולתלמידיו, שכל צדיק נקרא בשם 'אהרן' והוא בבחינת משרת לפני ה', והתלמידים הרי הם כבנים.

'זאת תורת העולה' - הכונה ליצר הרע שעולה ומנסה להתגבר על האדם כל יום, כמו שאמרו חז"ל (סוכה בב) "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו".

'היא העולה' - על ידי התורה יכול האדם לעלות ולהתגבר על יצרו, כמאמר חכמינו ז"ל (קידושין ל): "בראתי יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין", והתורה נמשלה לאש, 'על מוקדה על המזבח', והיא מכריעה את האש של תאוות היצר הרע.

ואם לא הצליח האדם להכניע את היצר על ידי התורה, או שאינו בן תורה, מה עשתו? יקרא את שמע.

ענין זה רמזו במילים 'כל הלילה' שהוא זמנה של קריאת שמע בערבית, שבדיעבד זמנה כל הלילה, ועד הבוקר' זו קריאת שמע של שחרית שזמנה רק בבוקר.

אמנם, אם גם קריאת שמע לא הועילה לו לבטל את יצרו, יזכיר לו יום המיתה, כרמזו בסיומו של הפסוק 'ואש המזבח תוקד בו', היא אש של גיהנם השורפת את הרשעים שאינם 'לא תכבה', וכשיזכיר לו את יום המיתה אז 'תוקד בו' - היצר הרע שבו על כרחו ישרף ויכנע.

כל העוסק בתורת עולה

מפורסמים הם דברי חכמינו ז"ל, כי מעת ששלחו הגוים ידם במקדש ה' ובמזבחותיו וניטל מעמנו כל סדר עבודת הקרבנות, יש בידינו להשיג את מעלת הקרבן באמצעות הקריאה בסדר הקרבנות ובהלכותיהם, שבזאת יחשב לנו כאלו עמדנו לפני המזבח ועשינו את כל העבודות האמורות

בקרבתנו. ועל כן אנו מזכירים בתפילה את פרשיות הקרבנות, כדי להשלים בכך את סדר העבודה בבית המקדש. נעמיק אפוא בהבנת קריאה זו וחשיבותה.

במסכת מנחות (ק:) הובאה דרשת האמורא הקדוש ריש לקיש על הפסוק (ויקרא ז לו) 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם, שכל העוסק בתורה, כאלו הקריב עולה, מנחה, חטאת ואשם.

באופן אחר מעט, למד מכך רבא, כי כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם.

ואילו רבי יצחק, דרש בענין זה פסוקים אחרים בהם נאמר 'זאת תורת החטאת' (שם ו יח) ו'זאת תורת האשם' (שם ז א), ואמר כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

כבר מימות עולם קבע הקדוש ברוך את עסק התורה ולימוד סדר הקרבנות שיהיו מיוחדים לישראל במקום עבודת הקרבנות.

כי גלוי היה וידוע לפניו שעתידי בית המקדש להחרב ותבטל עבודת הקרבן, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל **במסכת תענית** (כז:) כי אלמלא מעמדות - אותן קבוצות מעם ישראל שעמדו והתפללו בשעת הקרבת הקרבנות בבית המקדש - לא התקיימו שמים וארץ, שנאמר (בראשית טו ח) 'ויאמר ה' אלקים במה אדע כי אירשנה'.

באותה פרשה אמר אברהם אבינו: 'רבונו של עולם, שמא ישראל חוטאים לפניך, אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה?'

הבטיח לו הקדוש ברוך הוא שאין לו לחשוש לכך.

ביקש אברהם אבינו: 'רבונו של עולם, הודיעני במה אירשנה'.

אמר לו (שם ט) 'קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת, ותיקן לו את סדר הקרבת הקרבנות ככפרה.

אמר אברהם לפניו: 'רבונו של עולם, מילא בזמן שבית המקדש קיים ויכולו להקריב קרבנות, אך בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם?'

אמר לו: 'כבר תקנתי להם סדר קרבנות. בזמן שקוראים בהם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם'.

וכן דרשו במדרש תנחומא (צו יד), שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "אף על פי שבית המקדש עתיד להחרב

והקרבנות בטלים, אל תשכחו לומר סדר הקרבנות, אלא היהירו לקרוא בהם ולשנות בהם, ואם תעסקו בהם - אני מעלה עליכם כאילו בקרבנות עצמם אתם עוסקים".

הוכחה לדברים הביאו רבותינו מכך שכאשר הקדוש ברוך הוא הראה ליחזקאל את צורת הבית, אמר לו (יחזקאל מג י) 'הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעוונותיהם ומדדו את תכנית'.

אמר יחזקאל לפני הקדוש ברוך הוא: "רבונו של עולם, עדין אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו, ואתה אומר לי ללכת ולהודיע לישראל את צורת בית המקדש? הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואחר כך אני אלך ואומר להם".

אמר לו הקדוש ברוך הוא ליחזקאל: "וכי בגלל שבני נתונים בגולה היא בנין ביתי בטל? דע לך כי קריאה בפרשיות התורה בענין בית המקדש שוה לבניית בית המקדש. לך אמור להם שיתעסקו בקריאת צורת הבית בתורה, ובשכר קריאתם זו אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית".

לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "בני, אף על פי שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות ואין קרבן עולה נוהג, אם אתם עוסקים וקוראים בפרשת עולה ולומדים את פרשיות הקרבנות - מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים קרבן עולה לפני".

תשמרו - ועשייתם אתם

יש לציין ולהוסיף על כך את דברי רבנו האור החיים הקדוש בפרשת בחוקותי (ויקרא כג א, אופן יד), שהביא את דברי חכמינו ז"ל הללו, ובאר כי זו היא הדרך גם בקיום שאר מצוות התורה שאין ביד האדם לקיימן.

ככל שיעסוק בלימוד עניני אותן מצוות, יהיה נחשב לו כאלו קיימן בפועל. כמו שנאמר (הושע יד א) 'ונשלמה פרים שפתינו', כפירוש רש"י הקדוש שפרים שהיה לנו להקריב לפניך - נשלם אותם ברצון דברי שפתינו.

רמז לכך מצא רבנו בעל 'אור החיים' בפסוק 'אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשייתם אותם', שאת אותן מצוות שאין מציאות לעשותן, אפשר לקיים על ידי 'תשמרו', כלומר באמצעות המתנה וציפיה מתי 'יבואו לידינו לעשותן, שהלא 'שמירה' משמשת גם במשמעות של ציפיה, כמו שפירש רש"י על 'ואביו שמר את הדבר' (בראשית לו יא), שהיה ממתין

ומצפה מתי יתקיים. זהו סיומו של הכתוב 'ועשייתם אתם', שעל ידי השמירה והציפיה לקיום המצוות הללו, יחשב לנו כאילו עשינו אותן למעשה.

כדברים האלה באר גם בפרשת ראה, על הפסוק (דברים יב כח) 'שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך'. כי לכאורה, כיצד יתכן לקיים את כל הדברים אשר הבורא מצונו? הרי ישנן מצוות שאי אפשר לקיימן ואינן תלויות ביד האדם לעשותן, ויש מצוות שאין כל אחד יכול לקיימן אלא רק חלק מעם ישראל, כמו מצוות השיכות לכהנים בלבד, ללויים בלבד, או לישראלים בלבד, ואם כן כיצד יתכן לשמור את כל הדברים?

ובאר, כי לכן אמרה התורה לשון 'שמור', כנגד מצוות לא תעשה, שהן ביד האדם - לשמור עצמו מלעבור על איסורי התורה, ואילו כנגד מצוות עשה אמרה התורה 'ושמעת', לומר שיכול לקיים את המצוות בלימוד שמיעתה בפה, ובוה נחשב לו כאילו באה לידו וקיים אותה, ומעתה אכן יכול כל אחד לשמור ולעשות את כל הדברים.

זכרו אלקים - רזה נשברה

כדי להבין את הענין ולעמוד על כונת חכמים כי כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, נבאר בשני אופנים, על פי מה שהתבאר בדברי רבותינו הקדמונים.

משל הביא הגאון רבנו יוסף תאומים בעל הפרי מגדים בספרו 'תבת גמא' (פר' צו) על התורה, למלך שהיו לו שני עבדים, האחד זרזי והאחר עצל.

רצה המלך לנסותם ולבחון אותם, וביקש מהם לעשות מלאכה בלתי אפשרית.

גיחך העצל וענה תכף ומיד: 'אדוני המלך, הן זה בלתי אפשרי!'

לעומת זאת, היה הזרזי הולך טרוד ודואג ומנסה לחשב במוחו כיצד ניתן לעשות כדבר הזה.

ראה זאת המלך ושמח בעבד הזרזי המתייגע ומשתדל למצוא דרכים ואופנים לקיים את רצונו.

אף שלא הצליח העבד לקיים את הבקשה הבלתי אפשרית, נגרמה למלך נחת-רוח ממעשיו, בראותו כיצד הוא חפץ בכל מאודו ומנסה בכל דרך לקיים את הוראתו.

הסביר רבינו הפרי מגדים שכך הוא הדבר גם בענין הקרבנות, שכאשר אין לנו את היכולת להקריב קרבנות לפני המלך יתברך שמו ולעשות נחת רוח

התבטא בלשון קדשו: 'ברוך השם, מדה טובה יש לי, אם קבלתי טובה אי פעם ממישהו לא אשכחנה לעולם'.

עוד אמר פעם: אדם שרכש לעצמו מידה זו של הכרת טובה לשמים ולבריות, יהיה מי שיהיה, הרי זה סימן טוב עבורו. כך היה מרבה לספר בשבח מידה זו ובגנות הפכה.

באמת אמרו, עצם הליכות חייו של הרבי היה ספר המוסר הטוב ביותר בכל התחומים וביחוד בנוגע למידת הכרת הטוב. אין-ספור עובדות וסיפורים נכרכו בשמו של הרבי, על כך שהשיב טובה תחת טובה לאנשים עשרות שנים לאחר שסייעו בעודו.

גם כאשר הדבר היה נראה בעיני הציבור כפחיתות כבוד וכזלזול במעמדו, לא היה הרבי מתחשב בכך כלל ועיקר. כך למשל העיד נגהו של הרבי כי כל אימת שהיה שואל עובדי אורח בעת נסיעה היכן הוא מקום פלוני, ושכח להודות על התשובה, היה הרבי נותן הודאה במקומו. לא היה דבר מופרך בעיני הרבי ללקבל טובת הנאה מיציר אנוש, ולו תהא זו הפעוטה ביותר, ולא להודות על כך.

מול מקום מושבו של הרבי בבית מדרשו פעל מאורר שהקל על הרבי בעת עבודת קדשו המאומצת, אשר היתה בבחינת 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך'. באחד הימים חדל המאורר מלפעול ונוצר צורך לרכוש חדש. בינתיים השאילו המשמשים מאורר מאחד השכנים והציבו אותו מול הרבי.

כעבור כמה שבועות פגש הרבי באותו יהודי ואמר לו ברגש: 'אני מודה לך מקרב ליבי על שהחייט את נפשתי' היהודי שהמעשה הפעוט שעשה פרח מזיכרונו חש במבוכה לנוכח השבחים שהורעפו עליו ולא ידע למה ירמוזן מילותיו של הרבי. עד שהרבי אמר לו כי כוונתו למאורר שהשאיל לו לכמה ימים.

טוב ליבו והנהגותיו המופלאות של הרבי התבלטו לעין כל רואה וקידשו שם שמים ברבים. גם כאלו הרחוקים משמירת תורה ומצוות לא יכלו ללכוא את התפעלותם הרבה מהאווירה הטובה שפיזר סביבו בכל מצב. כך למשל כאשר היה הרבי מאושפז בבית החולים אסותא בשל מחלה שתקפה את גופו והסבה לו ייסורים קשים, לא שכח הרבי להודות מקרב הלב לכל רופא ואח שהגיש לו טיפול או עזרה רפואית. יהיה מי שיהיה. צוות בית החולים ציין בהתפעלות מרובה את עדינות נפשו של הרבי, אשר נדיר למצוא כמותה.

מעיון בדברי חכמינו עליהם השלום עולה, כי מידת הכרת הטוב נוהגת גם כלפי בעלי חיים ואפילו כלפי חפצים דוממים (!). נביא כאן את לשונם הטוהר של רבותינו הראשונים כמלאכים אשר הפליגו בדברות קדשם שבחבה של מידה זו, וגילו לנו כי היא השרוש והטעם לכמה ממצוות התורה אשר ניתנו כמתן שכר לבריות שונות על טובה שגמלו עם האדם לפני רבות בשנים.

כך למשל נאמר במדרש (תנחומא בראשית י) כי לאחר שהרג קין את הבל, היתה גופתו

מושלכת ולא ידע קין מה לעשות עימו, זימן לו הקדוש ברוך הוא שני עופות טהורים, הרג אחד מהן את חברו וזכה בור וקברו בתוכו, ומכך למד קין לקבור את הבל, לפיכך זכו העופות שיכסו את דמן.

ומקרא מלא דובר הכתוב (שמות כב ל): 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו', ואמרו חז"ל (מכילתא שם) מה טעם לכלב, ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שם יא ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו', אמר הקדוש ברוך הוא תן לו שכרו. ודרשו במדרש (שמו"ה) אמר הקדוש ברוך הוא חיבים אתם לכלבים, שבשעה שהרגתי את בכורי מצרים והיו המצרים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם, והכלבים נובחין להם ולישראל אינן נובחין וכו', לפיכך אתם חיבין לכלבים.

מעניין לציין לדברי ה'דעת זקנים' לבעלי התוספות בביאור טעם נתינת הטרפה לכלב. גם לדבריהם טעם מצוה זו היא מחמת הכרת הטוב לכלב, גם בעת שלא הצליח במלאכתו, הלאו היא שמירת הבהמות מטריפתם על ידי חיות רעות, ובשונם:

'כי דרך העולם שהכלב שומר על הצאן, ואם בא זאב וטרף הצאן, מכל מקום את הטרפה תתן לכלב, ולא תהיה כפוי טובה שהרי הכלב שמר על הצאן עד שנטרפה'.

גם במצות פדיון פטר חמור נתנו רבותינו טעם לשבח וביארו (שכל טוב שמות יג יג) כי הטעם שבגיננו זכו פטרי החמורים להיפדות יותר מכל בהמה טמאה היא לפי שישאל עמסו ביציאתם ממצרים, וכדברים האלה כתב רש"י הקדוש על הפסוק (שמות יג יג) 'וכל פטר חמור תפדה בשה': 'שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים, שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים טעונים מכספם ומוזהבם של מצרים'.

וכפי שצינו בראשית דברינו אף ב'דומם' שייך מושג של הכרת הטוב, וכפי שנוכחים אנו לראות במכות הראשונות שהכה ה' את מצרים, שלא נעשה הדבר על ידי משה רבנו אלא על ידי אהרן הכהן וזאת מכיון שהיה צורך להכות את היאור, והוא הגן על משה לאחר לידתו, על כן לא היה זה ראוי שמשו רבינו יהוה. וכן כשהיה צורך להכות את עפר הארץ, לא נעשה הדבר על ידי משה, כיון שהגן עליו בשעה שהרג את המצרי וכסוה בחול.

והדברים מרעידים כל לב, שהלוא אין מדובר כאן בהכרת הטוב לבן אדם בעל שכל ורגש ומטבע הדברים הוא מצפה להערכה והוקרה על מעשיו, ואף לא בבעל חי, שגם בו מקנן סוג מסוים של רגש וציפיה לתשלום גמול, ואפילו לא בצומח שאף בו ישנה חיוניות כל שהיא במדה מועטת. אלא בדומם, שאינו רואה אינו שומע ולא מרגיש כלל ולמרות זאת ציוה הבורא שמשו רבינו לא ילקח את היאור והעפר מאחר שפעם אחת באה לו טובה על ידם.

וכהוראת חכמינו זכרונם לברכה (ב"ק צב): בירא דשתית מניה, לא תשדי ביה קלא [-בור ששתית ממנו מים, אל תזרק בו אבן].

לפניו בריח הניחוח שבקרבנות, אם האדם מצטער ונאנח על כך, מאותה השתוקקות עצמה עולה נחת רוח לפני ה' יתברך.

ומה שאמרו חכמינו ז"ל, כי הלומד בתורת הקרבנות נחשב כאילו הקריב קרבן, הכונה כאשר אדם מצטער ביותר על כך שאינו יכול להקריבם בפועל, ובאמצעות התשוקה והכיסופים עולה נחת רוח לבורא יתברך כאלו הקריב קרבן ממש.

זהו שאמר המשורר (התלים נא יט) 'זבחי אלקים רוח נשברה', כי כשהלב נשבר על שאין אנחנו יכולים להעלות קרבנות על גבי המזבח, הרי זה נחשב כ'זבחי אלקים', וכאילו הקריב האדם את הקרבן בפועל ממש, על ידי השילום בשפתיו.

נמצאנו למדים כי אכן בזמן הבית כאשר התכפר האדם מחטאו על ידי עסק התורה או על ידי התשובה, לא התכפר חטאו לגמרי בלא להביא קרבן.

אולם בזמן הזה, כאשר אין הקרבת קרבנות, והאדם דואג וחרד ומצטער על שלא זכה להקריב את הקרבן ומתמרמר בליבו על חסרון הקרבנות, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבם.

הוא אומר, כי בודאי מוטב היה אילו היה יכול האדם להקריב קרבנות על גבי המזבח, אולם היות שאין הדבר באפשרות, כיון שמצטער האדם על כך, הרי הוא זוכה שנחשב הדבר כאילו הקריב בעצמו.

ומעתה, מובן, מדוע בזמן הגלות יכפר העון על ידי הקריאה בתורת הקרבן בלבד, כי כל מהות העיסוק בתורת הקרבן הוא כדי שנסתוקק וניחל לקרבנות עצמם, ושרונו לב זה הוא המעלה נחת רוח בשמים כמו הקרבן עצמו.

שברון הלב וההשתוקקות הגדולה, הם הנחשבים כהקרבת קרבן ממש, ולא בקריאה סתם של פרשת הקרבן.

ובאופן דומה נוכל להסביר גם כיצד יתכן שהפחיתות במעלה - כאשר אין סנהדרין, גורמת לתשובה קלה יותר לכאורה.

כי כאשר אדם שרי בתשובה אמיתית, כראוי, הרי הוא אבל וחפוי ראש על חטאו, והלום צער על שאי אפשר לקיים בו את העונש הראוי לו כדיני התורה.

צער יוגון אלו מחשיבים כאילו נעשתה בו מיתת בית דין ונתכפר לו חטאו.

ואם על כפיות טובה לבעל חי ולדומם הקפידה תורה, הרי שעל אחת כמה וכמה יש להישמר שלא לנהוג בכפיות טובה כלפי כל אדם שהוא בן ברית ושאינו.

וכפי שיש ללמוד מהמעשה הבא:

באחד הימים נקלע לסלבודקא גוי סיני לבוש בלבושים מסורתיים. עשרות זוגות עיניים סקרניות ננעצו בתייר הגוי. ילדי המקום התלהבו במיוחד למראה המחזה המשעשע ועד מהרה החלו להתקבץ סביבו ילדים רבים, הללו רדפו אחריו ברחובות קריה והשמיעו לעברו קריאות צחוק וזלזול.

לפתע עבר שם הסבא מסלבודקא זצ"ל, הוא קלט בין רגע את המתרחש, הגיף את מקלו והחל לגעור בהם: 'תסתלקו מכאן! אינכם מתבישים לצחוק ממנו, והרי אנחנו שותים את התה שלהם! [-התה בזמנו היה מיובא מסין].

הגם שאין ללעוג לאף נברא בצלם אנוש, מכל מקום סבר הסבא זצ"ל כי מידה מיוחדת של הכרת הטוב יש לנהוג באדם זה.

צא ולמד עד היכן הדברים מגיעים!

נסיים בפרפרת נאה מאוצרותיו של רבינו ה'כתב סופר' זיע"א בענין הכרת הטוב.

על הפסוק 'וישמע יתרו דרשו חז"ל 'מה שמועה שמע ובה, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק'. ויש להבין על שום מה התעורר יתרו לבוא ולהסתפח לעם ישראל דייקא בשל שני ניסים אלו יותר מכל הניסים שעשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל בצאתם ממצרים.

ומבאר ה'כתב סופר' שהנה הגם שיתרו הבין כי גדול ה' מכל האלוקים, מהיכן ידע שבני ישראל יקבלוהו בסבר פנים יפות? ואף שהם חייבים לו הכרת הטוב על שעמד למשה רבינו בעת דחקו, הכניסו אל ביתו, והביא לו את ציפוריה בתו לאשה, מכל מקום מנין לו שהם אינם כפויי טובה?

על כך התשובה 'קריעת ים סוף' וכו' והיינו שכאשר בני ישראל עמדו על שפת הים וראו כי המצרים באים להילחם עמהם, לא ניסו כלל להשיב להם מלחמה, וזאת מפני שהכירו טובה למצרים שהיו להם אכסניה בשעת הדחק, על כן לא חפצו להילחם פנים בפנים עם המצרים ולהרוג בהם, ומכאן שהם אינם כפויי טובה.

אלא שעדיין יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר שאין זה מחמת הכרת הטוב, אלא מפני שלא היו מלומדי מלחמה, על כך מוסיף המדרש ואומר 'ומלחמת עמלק', והיינו שראה איך תקופה קצרה אחר כך יצאו בני ישראל להילחם בעמלק ונצחוהו, הרי שהם יודעים היטב הלכות מלחמה ועל כרחך הסיבה שלא ניסו להרוג במצרים, היא מחמת הכרת הטוב שחשו אליהם, ומכך ידע יתרו שהוא יכול לבוא אליהם מבלי לחשוש שלא יכירו בטובות שעשה עם מנהיגם משה רבינו.

ומסיים בלשון קדשו: 'והוא פרפרת נאה ומשובח'.

